

Onagy Zoltán

Pokoli Paradicsom

Turczi István írói világáról

Turczi István a kortárs magyar irodalom egyik legkülönlegesebb, ugyanakkor legnagyobb munkabírású alakja. Tizenöt verseskötet, tíz hangjáték, tizenegy fordításkötet, köztük a hatalmas Singer-regény, *A Moszkát család*. Nem mellesleg a *Parnasszus* folyóirat főszerkesztője, főtítkár az Írószövetség Költői Szakosztályában, a kortárs irodalom utazó nagykövete, a World Congress of Poets UNESCO-világszervezet vezetőségi tagja, és tagja az NKA Szépirodalmi Kollégium kuratóriumának is. A sűrű irodalmi jelenlét közben átlag hétente, talán mert ennyi idő alatt cserélődik le teljes sejtkészletünk, Turczi prózakötettel jelzi a világ változását: *Mennyei egyetem* (1987), *...se nélküled* (1994), *A többi csak kaland volt* (2005), *Minden kezdet* (2013). Harminc kötet. Nagy test. Harminc kötet korrekktúráját se könnyű végigolvasni, amikor az író már éppen rá se bír nézni az aktuális műre. A harminc megjelent kötet (+ a hangjátékok) a recenziót is nehéz helyzetbe hozza. Ekkora életművet nehéz kóstolgatni, körbejárni, belelesni innen is, onnan is. Rá kell szánnia az időt, hogy felismerje, mi történik, milyen folyamatok játszódnak a háttérben, miként tette azt Kabdebó Lóránt 2007-ben a Balassi Kiadónál megjelent kötetében. *„A költészet öntörvényű valami, sokszor együtt halad a történelemmel, másszor éppen szembefordul vele. Ha kell, a rettenetet mondja ki, máskor – a még rettenetesebb körülmények között – éppen vigaszt nyújtóan jövődől virágzó életet a romok felett.”*

Ha a poézisra érvényes ez a megállapítás, néha együtt halad, máskor szembefordul a történelemé csak az utókor számára váló mindennapokkal, mit tehetne a munkásabb, részletezőbb epika? Mit tehet egy regény, hogy ne tévedjen? A szerencsésebbje kimozdul a horizontkorlátozó, az adott kor szemléletrendszerét kötelezően ráfeszítő világból, félreáll, kivárja a megfelelő távolságot, szöveget, ahonnan meghatározhatók és megkerülhetetlenek a kiválasztott cselekménysor és az alanyi jogon létező jelen történelem lényegi összefüggései. Az összefüggések pontos, félreérthetetlen kibontása a regény maga.

Turczi ezt teszi a *Minden kezdetben*.

Választ egy fiatalembert (Azrael), egy meghatározó életszakaszt (húszéves), elhelyezi egy izgalmas, kevesek által belakott, ismert terepen (wellness paradicsom), a kort markánsan meghatározó szereplőkkel, mellékszereplőkkel népesíti be (félmaffiózók, félbűnözők, félpolitikusok, fölöttük/alattuk erotizáló félig vagy egészen kurvák). Kész a regény terepe, közreműködői garnitúrája. Karakterizálja az egyes figurákat, filmszerű természeti képek előtt jeleníti meg a környezetet, titokzatos sztorikat lebegtet a jól követhető napi események fölött a feszültséget fenntartandó. Így a recept. Ehhez, ami így kitalálva, már csak a tehetség, a gyakorlat, a történetvezetés rutinja szükséges, hogy élvezhető, ugyanakkor jelentős regény szülessen.

Talán nem árt a Turczi-regény kriminális vonatkozásainak, ha kijelentjük, lényegében magyar földön játszódó görög drámát olvasunk. A pénz, a hatalom és az ő láthatatlan erővonalai. A hatalom és a helykereső kisember. A család és az összekötő szálak (öt év után a Kastélyszállóban találkozik a szülőktől elszökött nővérével). A szerelem, a mindent navigáló és felülíró szerelem. Egy huszadik születésnapját ünneplő fiú, az ifjú- és felnőttkor határán, érettségi után, egyetem előtt két hónap a világvégi, mindentől elszeparált és szigorúan őrzött szállodában. A fiú itt találkozik a valósággal, a magyar való világgal. Megkísérel végzetes sérülések nélkül átkelni a rendszerint ingatag hidon a gondtalan gyermekkor elhagyott regiszteréből a megfontolt, felelősséggel terhelt felnőttlétbe. A fiatalember jellemzője, mint ahogy a korosztály egyik legáltalánosabb jellemzője, azt se tudja, mitől óvakodjon. Ez nehezíti, hogy kerülje esetenként a túlzott kockázatvállalást. *„Talán túl sokáig hagyta, hogy a dolgok a maguk kedve szerint menjenek”* – mondja kissé didaktikusan a regény utolsó fejezetében,

és: „*Keményebbnek kellett volna lennie. Ahogy Gréta megjegyezte, igent már tud, meg kell tanulnia nemet is mondani.*” Gréta az áhított nagy szerelem. A regény egy parádésan levezetett nemi aktust köszönhet Grétának. A portásfiú – később másodállásban pultos – történetét a kezdetől meghatározza a hol eltűnő, hol felbukkanó Gréta. De nem csak. A regényszöveget egészét határozza meg a húszéves fiú és a macsókönyezet nőkhöz kapcsolódó sztenderd viszonya. A viszony rögzült állapot a hely szellemének megfelelően, apellata nincs. Aki reklamál, repül, „eltűnik”, kikerül a minden szinten megalázó jóból. Mintha Magyarország teljes férfipopulációja beszélne – kocsmáról kocsmára, buliból buliba járva – a Turczi által teremtett hímek szájából. Így például a válaszok olimpiai bajnoka: „*Akinek a pina puszta látványától is büntudata van, az jobb, ha ás egy gödröt és betemeti magát.*” (78. o.) Eleinte különös a direkt szókimondás, szokni kényszerül az olvasó, aztán belejön a hétköznapi bölcsességek hallgatásába, viszont arra gondol, ezt a feministák nyilván nyilván teszik. Nem kizárólag a modort, hanem a nőnemű szereplők végtelenségig sarkított karakterei is érzékeny bütykökre lépnek. A fokozatosság kedvéért találunk nőt is, egy mindent megélt ósanyát, Mutert, aki – ha a fiatalember nem értené pontosan a dolgok lényegét – konkretizálja: „*Elárulok valamit a nőkről, ha elfogadod jó, ha nem, majd megtanulod a magad kárára. A nőnek, fiatal barátom, egy ösztönnel többje van, mint a férfinak. Előre megérzi a gyengeséget, és továbbáll. A nő mindig a győzteshez húz, a többin csak anyáskodik. Mert ha egy férfit megvigasztalsz, az olyan, mintha aprópénzt adnál a koldulónak. Nem az ő lelkét váltod meg vele, hanem a sajátodét. Ezt, ha nem érted, szánts, vess, és hagyd másra az áldozatot.*” (260. o.) A narrátor időről időre finomítja a férfi-nő kontextus fogalmait, némiképp kimentí a fiatalembert, jelezve, rá nem vonatkoznak a megállapítások: „*Holott nem történt más, mint azokkal a tizenéves fiatalemberekkel szokott ilyenkor, akik a számukra új, meghódítandó területekre kompromisszumok nélkül csak a szerelem kapuján át képesek belépni.*” (77. o.) A kép teljességéhez tartozik a parádésan megfestett női csapat – Maya, Elza, Chloé és Rudy, akik mind külön, leválasztott, jelzésszerűen végigvitt életút a kezdetektől megjelenésük pillanatáig. Turczi nagyon tud nőt írni. Turczi női – ifjútól az öregig – gyönyörűek, elegánsak. Elegánsan kurvák. Elegánsan szókimondóak és életszerűek.

Ugyanakkor jó az, jó az olvasónak, amikor felfedezi, egyes szövegfutam speciálisan közvetlen ízeiből ráébred, az író élvezetből teszi a dolgát. Semmi görcs, semmi kétely. Beül a gépbe, lendülettel főzi, kavarja, ízesíti. Olyanokat találunk, amit itt először: „*Gyöngyvászon kiskosztümben feszít.*” Mi az a gyöngyvászon? Rá kell keresni. Jó az, jót tesz az olvasónak, ha egy ilyen tömör, pörgős, változatos, sokszereplős regényben kontúrosra rajzolt karakterek mozognak, és nem kénytelen ötoldalként visszakeresni, hogy ez meg ki a csuda. Nem a visszakeresés állítja meg az olvasót, hanem a szövegben jó ritmusban elhittett bölcsességek, szlogenek, lesúlyozó közmondások. Száz és száz aláhúzható, aláhúzandó mondat, szignálzerű geg, lezárva, pontosítva, véglegesen helyére téve a fejezetben belüli kislajenetet: „*a legüresebb dió reccsen a legnagyobbat.*”

Turczi helyszínválasztása telitalálat. Az olvasót vonzza és kíváncsivá teszi egy olyan tér, ahová soha nem jut el (Magyarország nem arról híres a XXI. század első felében, hogy a nép tódul wellnessből ki, wellnessbe be, munkanélküli számára a Kastélyszállóhoz hasonló szuper wellness egyenesen a Himalája K2-es csúcsa), olyan szereplőkkel, akiket maximum a televízióban láthat, esetleg a facebookon jelölhet be ismerősként. A gazdasági és politikai elit, az időről időre hozzájuk csapódó „futottak még”-szereplők titokzatos élete koncentrált figyelmet generál azokban, akik a „csapódásig” sem juthatnak.

A regényt olvasva mindenképp kíváncsiak vagyunk az évszámot, az események dátumát. Turczi nem sokat segít ebben, eldugja az információkat. A 47. oldalon derül ki, hogy „demokrácia van”, vélhetőleg a '89 utáni legújabb kori demokrácia. Korábban elhangzik Maradona neve egy pólóval kapcsolatban, Maradona '77-től argentin válogatott, ehhez adunk x évet, hogy a regény korába érjünk, de kulcs a kilencvenes évek végétől ismert wellness kifejezés (a wellness személyre szabott egészségmegőrző programok összessége, illetve a gyógykezelések együttes alkalmazása), kb. meghatározhatjuk a cselekmény idejét. Az ezredforduló környéke, mikorra az ügyesek nagyon gazdagok, az ügyetlenek kikopnak minden lehetőségéből. Precíz, sima történetvezetés, precíz konstrukció, az idősíkok könnyed, erőfeszítés nélküli kezelése, gótikus hangütés, Turczi bevisz az erdőbe, kivezet az erdőből: „*Az egész égboltot egyetlen kromatikus színskála uralta az acélszürke és a tengerkék összeakaszzkodó árnyalataiban.*” (17. o.) Nem tudjuk, merre tartunk, és amerre tartunk, mi vár, de több fenyegető óktáv a gonddal beállított szerkezetben.

Egy-egy villanásra felmerül, parabola? A korszak regénytechnikáit kifigurázó, életvezetési gyakorlatát sarkító, itt-ott ráerősítő direkt mechanizmusok azt sejtetik, Turczi parabolaregényt ír, mint Semprún a *Ramon Mercader második halálában*, amelyben egy kémtörténet álcájában egy eszmét (a

bolszevikt) karikíroz. Vagy Spiró jut eszembe az *Ikszekkel*, ahol az író a cenzúra hatalmát boncolja, a hetvenes évek magyar politikai gyakorlatát helyezi át Boguslawsky korába. Nem egyértelmű, de felbukkanó kérdés: a regény a szegény-gazdag páros, az országot kilencven és tíz százalékra kettéválasztó nyomorúság parabolája? Valószínűtlen, hiszen a regényben csak a fent lévő tíz százalék jelenik meg, a wellness világa az övék. Komoly empátiával mögé rakhatjuk a háttérben működő kilencven százalékot. Vagy talán a „szex mintend eláraszt, minden átértékel” parabolája? Ennek köszönhető, hogy még azok a négybetűsként meghatározott trágár szavak, részletek is zökkenőmentesen illeszkednek a regénybe, amelyek amúgy meghökkentnék az olvasót ebben a koncentrátumban. A fiatal ember felidézi a fiúvécé kaleidoszkópszerűen színes feliratait: „Majd meglátod, ki az úr, jön Józsi, és jól megkúr.” „Nincs itt semmi lacafaca, Anđi csak egy szopósmaca.” „Élvezhetnél már egy nagyot, megbasztlak én, hogyha hagyod.” „En vagyok a Borsos Elek, szopok, nyalok, fenekelek.” „Erik a hegyről – beveri egyből!” (301. o.) Turczi gyakran él a mindenki által ismert egyszerű szövegek beemelésével, sokféle rigmust, mondást, szlogent rángat elő az elmúlt évtizedekből, ez is erősíti a gyanút, hogy egy parabolaregény kifordított világába érkezünk: „Szergej fasza gyerek, nem fagy meg!” (212. o.)

Susan Sontag írja egyik tanulmányában: „egy új, már nem irodalmi kultúrában élünk.” Hanem milyen kultúrában? A szex kultúrájában? A világ az ősember óta a szex (fajfenntartás) kultúrájában él, a hatalom, az egyház időről időre tabusítja, dogmatizálja a testi szerelmet, ezerféle tiltással fedi le, szűk partikuláris réteg számára hagyva meg a szabad szerelem tombolását, pontosan felismerve a túlhajszolt nemi élet negatív hatását a kincstár adóbevételeire. Az ezredfordulót jellemezve az író a 227. oldalon megsétáltatja olvasóját a pincében, bevezeti egy perverz, átláthatatlan szertartásba. A fejezetcím: Beavatás.

A Beavatás, illetve a beavatást végignéző Azrael választ ad minden létező és nem létező kérdéseinkre. „Egy meglehetősen nagy és hosszúkás teremben volt, ami inkább hasonlított egy templomra, mintsem föld alatti kazamatára. A félkör alakú főhajó mögötti falat fekete bársony borította, és néhány kétágú, aranyszínű gyertyatartó állt ki belőle. Középen egy oltárszerű márványlap előtt fekete faragott trónus állt. Ezzel egyvonásban hatalmas vörös kőszőcsüngött alá a mennyezetről, éppen olyan, amelyet az odavezető folyosón látott. A falak mellett padok és székek sorakoztak. A padlót végig vörös bársony borította.” A beavatandónak különféle fizikai és szellemi próbákat kell kiállnia a szekta sötét szeánszán. A korbácsolástól az idióta kérdések tucatjainak igenlésén át („Hiszed-e, hogy fiúgyermeket szül a nő, ha közösüléskor a jobb lábát nyújtja ki és a bal lábát húzza fel.” „Hiszem, amit hiszel.” Ez a válasz mindenre: Hiszem, amit hiszel.), a szerelmi aktusig, váltott nőszemélyekkel, valamint az eredményes aktus magjának a Mester vizeletével való hígítása utáni közös elfogyasztásáig. Turczi szeánsza Bosch pokolgrafikáival vetekszik.

Turczi végtére is nyitva hagyja a kérdést, bár az olvasó kénytelen eltűnődni. Nem azon, mennyire lehet a regény racionális háttere egy húszéves férfi szex- és szerelemközpontú világának, tanácstalan-ságának, keserves idealizmusának. Amennyire emlékszünk, más és más financiaális viszonyrendszerben, de a drasztikus nemi átalakulást minden fiatal férfi megszenvedti a maga módján. Azrael talán kicsivel többet szorong az óriási „hajlandó” kínálat ellenére, kicsivel sutábban néz a tájba a maga – sokszor megénekel – mélykék szemével. Szuperintelligenciája ellenére kicsivel lassabban ismeri fel az összefüggéseket az átlagnál.

A regény feszes, pontos, keserű, célirányos, üresjáratai szinte alig. De hogy aztán ez volna-e 2013-ban a gazdasági-politikai elit Magyarországa, közvetlen wellness- és közvetlen elitismeretek híján, nehéz volna eldönteni. Az ugyan kétségtelen, hogy él egy réteg, amit a tömeg nem lát, nem érzel, csak amikor heroinnal tuningolva tömegkatasztrófát okoz az M7-es autópályán. Talán róluk kaptunk riasztó képet, talán arról, hogy az elmaradt 2012-es maja világvege ellenére nem kell, hogy hiányérzetünk legyen. Az ember, ha lassabban is, megoldja a problémát.

Palatinus Kiadó, 2013